

„Szabad szerettem volna lenni
mindig...”

(Radnóti Miklós 1909—1944)

„Születtem. Tiltakoztam. S mégis itt vagyok.
Felnőttem. S kérdezed: miért? hát nem tudom.
Szabad szerettem volna lenni mindig
s örök kísérték végig az uton.”

(Negyedik ecloga)

2. Budapest, Kádár u. 8. — a költő szülőházánk udvari része

„Születtem... a Kádár utcában, amely a Váci útról nyílik, mindjárt a Nyugatinál.”

(Költészet és valóság)

3. Grosz Ilona — a költő édesanyja

„Erőszakos, rút kisdéd voltam én,
ikret szülő anyácska, — gyilkosod!
öcsémet halva szülted-é,
vagy élt öt percet, nem tudom,
de ott a vér és jajgatás között
úgy emeltek föl a fény felé,
akár egy győztes, kis vadállatot,
ki megmutatta már, hogy mennyit ér:
mögötte két halott.”

(Huszonnyolc év)

4. Glatter Jakab — a költő édesapja

„Apámat éjjel elvitte egyszer
a kórházi ágyról, szájtató
orvosok közül a gond;”

(Csöndes sorok lehajtott fejjel)

5. A „láncbídi csata” — 1918. október 25.

„Izgalmas gyerekkor volt az, háború vonult és
forradalmak táncoltak körülöttünk.”

(Ikrek hava)

6. A felsőkereskedelmi iskola diákja

*„oly árván nőttem én,
a mélységből ide,
a pendülő, kemény
szabadság tágas és
szeles tetőire.”*

(Huszonnyolc év)

7. Gyarmati Fanni (Radnóti felvétele)

*„Látod!
boldog csókjaink öröme
harsog a fák közt és
árnyékkal áldja
testünket a táj! hallod,*

*hogy terül a fűvön a
fény és pattan a fákon
dallal a hajtás!”*

(Tavaszi szeretők verse)

8. Sík Sándor, piarista pap, költő és irodalomtörténész
— Radnóti kedves professzora

*„Majd egyetem Szegeden, közben Páris. Az egye-
temen izgalmas viták, szemináriumi csaták, a szel-
lemtörténet módszertani kérdései körül folyik a
harc. Munka Sík Sándor „privát-szemináriumá-
ban”, négyen dolgoztunk, teázva a nagy professzor
lakásán, Baróti Dezső, Ortutay Gyula s Tolnai
Gábor. S. S.-nak sokat köszönhetek.”*

(Kiadatlan napló)

9. Fiatalok — Buday György fametszete

*„az egyetemi hallgató pedig fölszögezheti
diplomáját szerencsét hozó denevér helyett
az ajtajára és csendesen éhenhalhat.”*

(Diáköngyilkosságok margójára)

10. Baloldali folyóirat, amelynek a költő egyik szerkesztője volt.

*„vágd arcul a régi világot s dalold, dorongot
simitva vagy éhes szeretőt, mint anyádban,
mielőtt elszülettél, a magzati nagy dalt:*

lázadás! lázadás drága, te forradalom!”

(Hajnal dumál párkányról verebeknek)

11. Második verseskötetét az ügyészség „vallásgyalázas” és „szemérem elleni vétség” vádjával elkoboztatta, és büntetőeljárást indított a költő ellen.

*„Aztán kiűritették a termet, hogy
én kerültem sorra: óvták a népet
ragályos verseimtől.*

*-----
Nem észleltetett enyhítő körülmény
s két versem nyolc napot nyomott;”*

(1931. december 8)

12. Barátjával, Szalai Imrével Párizsban a Notre Dame előtt

*„Dobd el a rémes ujságot, vidám
fehér felhőt lenget a Notre-Dame;
ne gondold másra, ülj le, nézelődj,
figyelj! mert holnap úgyis nélkülöd
bomlik a tér fölött a szürkület.”*

(Cartes postales)

13. 1934-ben megjelent kötetének címlapja és levelezőlap Radnóti néprajzi sorozatából

*„Szervezkedtek és dárdákat vertek,
dárdákkal dárdás sorsot fenyegettek;*

*-----
megindultak a néger proletárok!”*

(Ének a négerről, aki a városba ment)

14. Barátaival, a fiatal irodalomtörténészekből, esszéistákból és művészekből alakult Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma — a költő „növelő közössége” — tagjaival.

*„körbe harcoltunk,
összetámasztva hátunkat társainkkal;
kúsztunk és buktunk s ha kellett
mesei süvegekkel röptünk láthatatlan!”*

(Előhang)

15. Kárász Judit szociofotója az egyik Szeged környéki településről

*„mert mire is kell ma, kicsi melles lány
és legényke, gatyábfütyülős! hogy
álljanak majd éhesre ijedten, mikor rí
a rét s a föld a magot is undorral kihányja!”*

(Keseredő)

16. A szegedi Munkásotthon — a költő és a Szegedi Fiatalok politikai tevékenységének színhelye 1930-32-ben.

*„Kórust tanítottam délután
s megyek utána hazafelé most;
lányok és fiúk hangja ül
a fákon is.*

*Tanítok
és vallom a harcot is!
költő is vagyok,
meg proletár.”*

(Ismétlő vers)

17. A kommunista diákmozgalom József Attila által szerkesztett legális folyóiratának Radnóti is munkatársa volt.

„boldog ember vagyok én és keserű lázadó is”

(Most fölfújom...)

18.

„Oly szelíd e könyv ma, ó jámbor emberek,
szépszemű madár ez, karmos kezem alól,
fölfelé röpül és hangja föntről pereg
le mint a gyöngy, vagy fű között bú, mint a jól
lefojtott indulat. De kezemen immár
új madár üldögél, fiatal. Nézzel és
az is szállani kész. Csőre tőr. Hangja kés”.

(Az „Újhold” ajánlása)

19. Buday György fametszete

„Békés és harcos könyveim fölött
a polcokon s fiókjaim lukán
lidércként imbolyog a házkutatás riadalma”

(Tört elégia)

20.

„életem emlékei közt
két férfi lóg két durva bitón
s apró hajakkal sodrott kötél
foszlik a súlyuk alatt.

S mint hegyi fák ágaiból
hajnalra kicsúszik az új ág,
úgy belőlem is vadgalambhangu
versekben csúszik ki érettük a sírás”.

(Tört elégia)

21. Buday György illusztrációja

„Kutyák lábnyoma gyászos paszomány
a vékonyka sáron köröskörül
és lánc, mely csöngve köti össze
fa, madár és szél szipogó ijedelmét;

*

két csendőr, kiket árnyékuk kísért,
jött a szántáson tollasan által.”

(Táj, változással)

22. Buday György illusztrációja

„Az asszonyom pipacsot lát
és füttyent nekem az úton át
S hogy visszafüttyentek, lehajol...

Ujra füttyentek; füttyömbé boldog
madár füttye vág s ő mosolyog:
Pipacspirossal zendüljön a világ!”

(Pipacs)

23. Fannival házasságkötésük után

„mellettem alvó,
szívemre hajló
jó nyugalom vagy,”

(Himnusz)

24. A Radnóti-házaspár budapesti lakása, Pozsonyi út
1. Részlet az 1944-ben írt *A la recherche* című
versből:

„a szobájuk járt az eszükben,
mely sziget és barlang volt nekik e társadalomban.”

25. Barátaival Péter Andrásék lakásán.

vígán szürkebarátot
ittak a fürge barátok a szépszemű karcsu pohárból?
Verssorok úsztak a lámpák fénye körül, ragyogó zöld
jelzők ringtak a metrum játékos taraján.”

(*A la recherche*...)

A képen a költő és Fanni mellett Ortutay Gyula is
látható.

26.

„Nekem (...) hagyomány a NYUGAT első nemzedéke,
sőt a másodikból is a korán indulók (...). Az egyete-
men doktori értekezésemet Kaffka Margitról írtam(...)

Munkám legfontosabb forrásai a NYUGAT régi évfolyamai voltak, s én munkatársa voltam a NYUGAT-nak."

([A könyv és az ember])

Az 1937. évi Baumgarten-jutalom átvételekor

27. Hispánia, Hispánia

*„De jönnek új hadak, ha kell a semmiből,
akár a vad forgószelek
sebzett földekről és a bányák
mélyéről induló sereg.*

Népek kiáltják sorsodat, szabadság!"

Spanyol köztársasági bélyeg

28. Az antifasiszta összefogás eszméjét hirdető, legális kommunista folyóiratnak Radnóti is munkatársa volt. Ebben a számában jelent meg „Hispánia, Hispánia” című verse.

29. Buday György fametszete

*„Mindig gyilkolnak valahol,
lehunyt pilláju völgy
ölné, fürkésző ormokon,
akárhon, s vígaszul
hiába mondog, messzi az!*

*Sanghaj, vagy Guernica
szivemhez éppen oly közel,
mint rettegő kezed,
vagy arra fenn a Jupiter!"*

(Aludj!)

30. A Budapest XII. ker. Diana út 15/B alatti ház kertje, ahol a költő a nyarakat töltötte.

*„Ó, ez a kert is aludni s halni készül,
gyümölcsöt rak a súlyos ősz elé.
Sötétedik. Halálos kört röpül
köröttem egy elkésett, szőke méh.*

S fiatal férfi te! rád milyen halál vár?"

(Istenhegyi kert)

31. Federico García Lorca spanyol költő

„Mert szeretett Hispánia
s versed mondták a szeretők, —
mikor jöttek, mást mit is tehettek,
költő voltál, — megöltek ő k.”

(Federico García Lorca)

32. József Attila

„Nem menekült el a drága Atilla se, csak nem et
intett folyton e rendre, de mondd, ki siratja, hogy így
belepusztult?”

(Első ecloga)

33. (Beck Judit fölvétele)

„költő vagyok, ki csak máglyára jó,
mert az igazra tanu.

Olyan, ki tudja, hogy fehér a hó,
piros a vér, és piros a pipacs.
És a pipacs szöszöske szára zöld.

Olyan, kit végül is megölnek,
mert maga sosem ölt”.

(A „Meredek út” egyik példányára)

34. Chagall festménye Párizsról

„S az éjszakák! az éji vándorút
a végekről a Quartier felé!
Páris felett a furcsán elborult
hajnal még egyszer felszürkéllek-é
mikor a verőrástól részegen
és félig alva már aludni vetkezem?”

(Páris)

35. Orpheus — római mozaik

„Mikor Orpheus megpendítette lantját s énekelve útnak indult, madarak szálltak fölötte, a vizekben halak úsztak felé, bokrok guggoltak köré, fák ballagtak, sziklák cammogtak utána, a vadállatok előbújtak odúikból s a hegyek és a völgyek nimfái könnyezni kezdtek. A költők többé-kevésbé Orpheusok ma is, s a madarak, halak, bokrok, fák, sziklák s vadállatok ma is követik őket.”

([A műfordításról])

36. A Történelmi Emlékbizottság által szervezett antifasiszta és háborúellenes tüntetés Budapesten, 1942. március 15-én

„Néma gyökér, kiabálj, levelek kiabáljatok éles hangon, tajtékzó kutya zengj, csapkodd a habot, hal! rázd a sörényed, ló! bömbölj bika, ríjj patak ágya! ébredj már aluvó!”

(Száll a tavasz. . .)

37. Bálint György kommunista publicista, Radnóti közeli barátja. 1943-ban Ukrajnában pusztult el munkaszolgálatosként.

„Eltűnt — koppan a hír. És dobban, dermed a szív bent. Két bordám közt már feszülő, rossz fájdalom ébred, reszket ilyenkor s emlékemben oly élesen élnek régmondott szavaid s úgy érzem testi valódat, mint a halottakét —”

(Ötödik ecloga)

38. Barátja, Dési Huber István festőművész halálára írt verséből:

„Nem bírta hát tovább a roncsolt szív s tüdő
a multat és e bomlott éveken
virrasztó gondokat, hitet, csalódást,
nem bírta más, csupán az értelem,

s az bírta volna még. De megszökött a test,
szived megállt, a festék megmeredt,
üres maradt a karton és a vászon,
kezed nem méház már a lap felett;”

(Nem bírta hát..)

39. Radnóti — Dési Huber István alkotása

„Tajtékos égen ring a hold,
csodálkozom, hogy élek,
Szorgos halál kutatja ezt a kort
s akikre rálel, mind olyan fehérek.”

(Tajtékos ég)

40. Ámos Imre műve

„nem nézek vissza többé s tudom, nem véd meg engem
sem emlék, sem varázslat, — baljós a menny felettem;
ha megpillantsz, barátom, fordulj el és legyints.
Hol azelőtt az angyal állt a karddal, —
talán most senki sincs.”

(Sem emlék, sem varázslat)

41. Jelenet a bori központi munkatábor életéből

„Oly korban éltem én e földön,
mikor az ember úgy elaljasult,
hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra,”

(Töredék)

42. A Lager Heidenau, Zagubica

„Rémhírek és férgesek közt él itt francia, lengyel,
hangos olasz, szakadár szerb, méla zsidó a hegyekben,”

(Hetedik ecloga)

43. A bori központi munkatábor

„Ellenükre élek, —
s fogoly vagyok. Mindent, amit remélek
fölmértem s mégis eltalálok hozzád;
megjártam érted én a lélek hosszát,

s országok útjait; bíbor parázson,
ha kell, zuhanó lángok közt varázslom
majd át magam, de mégis visszatérek;”

(Levél a hitveshez)

44. Az „erőltetett menet” útvonalának egyik szakasza,
Borból Németországba, Lager Heidenau felé.

„Bolond, ki földre rogyván fölkél és újra lépked,
s vándorló fájdalomként mozdít bokát és térdet,
de mégis útnak indul, mint akit szárny emel,
s hiába hívja árok, maradni úgyse mer;”

(Erőltetett menet)

45. Háborús kép Budapestről.

„pedig bolond a jámbor, mert ott az otthonok
fölött régóta már csak a perzselt szél forog,
hanyattfeküdt a házfal, eltört a szilvafa
és félelemtől bolyhos a honni éjszaka”.

(Erőltetett menet)

46. A tömegsír helye a Győr meletti Abdán — itt ölték
meg a költőt.

„Mellézuhanтам, átfordult a teste
s feszes volt már, mint húr, ha pattan.
Tarkólövés. — Így végzed hát te is, —”

(Razglednicák 4.)

„Valószínű, hogy ezek a munkaszolgálatosok Borból tértek vissza, és mint betegek maradtak Abdán, ahol a felszabadulás előtt a hungaristák gyilkolták le őket.”

(Híradás az *Új Élet* című lap 1946. aug. 1-i számából)

47. Az abdai tömegsír feltárásakor a költő testének maradványaival került elő a „bori notesz”, Radnóti jegyzőkönyvecskéje, az utolsó hetekben, hónapokban írott versek kéziratos szövegével.
48. „... az első megdöbbenés elfog a versek külső tagolásán, írásmódján. Szinte nyomdakész „tükör”-be fogja verseit, mindegyikét gondosan írja, szépen olvasható gyöngybetűivel, s nem hágy el egyetlen írásjelet sem, minden betűre, minden jelre ügyel. Pontos és tiszta, mint mindenben — ezekben a lerongyolt vérző napokban is.”

(Ortutay Gyula: Radnóti Miklós utolsó versei)

49. Radnóti Miklós — Varga Imre szobra

*„Semmim se volt s nem is lesz immár sosem nekem,
merengj el hát egy percre e gazdag életen;
szivemben nincs harag már, bosszú nem érdekel,
a világ újraépül, — s bár tiltják énekem,
az új falak tövében felhangzik majd szavam;”*

(Sem emlék, sem varázslat)

VÉGE

Összeállította: Csaplár Ferenc

Szerkesztette: Fehér Judit

